

KS. STANISŁAW FEL

IDEA HUMANIZACJI GOSPODARKI WEDŁUG
GAUDIUM ET SPES W WYBRANYCH ROZWIĄZANIACH
ORGANIZACJI PRZEDSIĘBIORSTW

THE IDEA OF HUMANIZING THE ECONOMY
ACCORDING TO *GAUDIUM ET SPES* IN SELECTED BUSINESS
ORGANIZATIONAL SOLUTIONS

Abstract: The purpose of this article is to present selected examples of solutions for the organization and performance of business relationships with the idea of humanizing the economy, as postulated in the conciliar constitution *Gaudium et Spes*. After outlining the economic approach to the issues in this document, the author cites the example of the concept of Corporate Social Responsibility and the Employee Share Ownership Plan, to apply the solutions corresponding to the ideas contained in *Gaudium et Spes*.

Key words: humanization of the economy; Corporate Social Responsibility; Employee Share Ownership Plan

Celem artykułu jest wskazanie w wybranych, współczesnych rozwiązaniach z obszaru życia gospodarczego odzwierciedlenia idei zawartych w konstytucji soborowej *Gaudium et spes*. Najpierw naszkicowany zostanie zakres i sposób ujęcia zagadnień gospodarczych w tym dokumencie w kontekście społecznego nauczania Kościoła. Następnie przeprowadzone zostaną analizy wybranych rozwiązań funkcjonujących we współczesnej gospodarce, zmierzające do ustalenia elementów korespondujących ze wskazaniami zawartymi w *Gaudium et spes*. Uwaga zostanie skupiona na kluczowej dla współczesnej gospodarki instytucji, jaką jest przedsiębiorstwo.

Ks. dr hab. STANISŁAW FEL, prof. KUL – dziekan Wydziału Nauk Społecznych KUL, kierownik Katedry Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: stanislaw.fel@kul.pl

Rev. Dr STANISŁAW FEL, Professor at KUL – Dean of the Faculty of Social Sciences, Chair of Catholic Social Thought and Socio-Economic Ethics, Chair Holder; mailing address: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: stanislaw.fel@kul.pl

I. ELEMENTY GOSPODARCZE W *GAUDIUM ET SPES*

W *Gaudium et spes* kwestie gospodarcze zostały bezpośrednio podjęte w akapitach od 63 do 72. Nie bez znaczenia dla zagadnień gospodarczych są też treści zawarte w innych częściach dokumentu, jak chociażby koncepcja człowieka i jej związek z ludzką kreatywnością. Dokument ten ze względu na swoją specyfikę wynikającą z potrzeby przedstawienia podsumowującego stanowiska Soboru, w sposób charakterystyczny ujmuje aktualne zagadnienia z obszaru życia gospodarczego. Z jednej strony prezentuje w dość ogólny sposób rozumienie kategorii gospodarczych, kluczowych dla doktryny społecznej Kościoła katolickiego podejmowanych w dotychczas ogłoszonych encyklikach społecznych i podczas obrad Soboru. Z drugiej strony podejmuje kwestie wówczas najbardziej aktualne oraz wskazuje kierunki ich rozwiązania. Obok tzw. wielkich tematów podejmowanych w encyklikach społecznych, jak koncepcja własności wraz z zasadą powszechnego przeznaczenia dóbr oraz rozumienie pracy i jej znaczenie dla człowieka, porusza bardziej szczegółowe kwestie, które wpisują się w postulat humanizacji życia gospodarczego.

Fundamentalne znaczenie dla ujęcia zagadnień życia gospodarczego w *Gaudium et spes* ma koncepcja antropologiczna, zawarta w tym dokumencie. O ile przedsoborowe encykliki społeczne nie zawierają jeszcze systematycznego wykładu chrześcijańskiego obrazu człowieka, o tyle konstytucja *Gaudium et spes* systematycznie rozwija obraz człowieka w aspekcie jego osobowości, odniesień społecznych i samorealizacji przez pracę ludzką¹. Zdaniem T. Ślipko: „godność osoby ludzkiej stanowi nadrzędną i centralną ideę konstytucji *Gaudium et spes*, która promieniuje na całość zawartej w niej doktryny i przekształca ją w wielką apologię podjętą przez Kościół w obronie współczesnego człowieka”². Konsekwencją przyjętej koncepcji człowieka jest postulat, aby ład społeczno-gospodarczy i jego rozwój był ukierunkowany na dobro osoby, ponieważ porządek rzeczy musi być podporządkowany porządkowi osób³. Stąd też dalece naganne są „niehumanitarne warunki pracy, w których traktuje się pracowników jak zwykle narzędzia zysku, a nie jak wolne, odpowiedzialne osoby”⁴. Dotyczy to także ustroju pracy i jej organizacji w podstawowej jednostce gospodarczej, przedsiębiorstwie czy zakładzie pracy. Również w części *Gaudium et spes* poświęconej wprost życiu gospodarczemu obecne są elementy antropologiczne, w tym znamienna antropocentryczna zasada głosząca, że „człowiek jest twórcą, ośrodkiem i celem całego życia społeczno-gospodarczego” (nr 63).

¹ Por. F.J. MAZUREK, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*, Lublin: RW KUL 1991, s. 61.

² T. ŚLIPKO, *Godność osoby ludzkiej*, „Ateneum Kapłańskie”, 74 (1970), z. 2, s. 187.

³ Por. GS 26.

⁴ GS 27.

Postulowana w *Gaudium et spes* potrzeba humanizacji życia gospodarczego oznacza wymóg takiej organizacji pracy, aby zatrudnieni nie stawali się niewolnikami swojego własnego dzieła, aby praca była ukierunkowana na potrzeby osoby ludzkiej, aby pracujący człowiek miał możliwość rozwoju swoich zdolności i wartości osobowych⁵. Z dokumentów nauczania społecznego Kościoła można dość jednoznacznie odczytać znaczenie dla osoby ludzkiej własności prywatnej, która między innymi daje jej sposobność do wykonywania zadań w społeczeństwie i w życiu gospodarczym. Własność prywatna, według Soboru, daje człowiekowi przestrzeń niezbędną do autonomii osobistej i rodzinnej, realnie umożliwia poszerzenie wolności ludzkiej. Stanowi ona także w pewnym sensie warunek korzystania ze swobód obywatelskich, ponieważ pobudza ją do podejmowania obowiązku i ponoszenia ciężaru⁶. W kontekście ustroju gospodarczego, a zwłaszcza organizacji przedsiębiorstwa, wypowiedzi soborowe na temat znaczenia własności prywatnej dla rozwoju osoby ludzkiej i życia gospodarczego można interpretować jako postulat możliwie szerokiego upowszechnienia własności prywatnej, a nawet udziału pracowników we własności środków produkcji.

Działania zmierzające do respektowania wyjątkowego statusu człowieka w procesie gospodarczym, czy wręcz realizacji postulatu pierwszeństwa człowieka przed narzędziami i innymi elementami składowymi procesu produkcyjnego, określane są mianem humanizacji gospodarki⁷. W literaturze przedmiotu wskazuje się jednakże na niewystarczalność ograniczenia problemu humanizacji gospodarki do szczybla przedsiębiorstwa czy zakładu pracy i wysuwa się propozycje kreowania rozwiązań obejmujących cały ustrój społeczno-gospodarczy⁸.

Jednym z ważnych zagadnień będących konsekwencją rozumienia w *Gaudium et spes* tak fundamentalnych elementów życia gospodarczego, jak osoba ludzka, praca, własność, przedsiębiorstwo, jest relacja podstawowych obszarów funkcjonowania człowieka: społeczeństwa (*sociologicum*), polityki (*politicum*) i gospodarki (*oeconomicum*). Istnieją różne sposoby ułożenia relacji między tymi obszarami, których konsekwencją są określone modele ładu społeczno-gospodarczego. Choć możliwe jest konstruowanie bardzo dużej liczby takich modeli, a każde państwo tworzy swój specyficzny ustrój, to można je sprowadzić do trzech podstawowych modelowych rozwiązań, w zależności od dominacji jednego z powyższych obszarów. Model, w którym dominuje społeczeństwo, nazywany jest społeczeństwem dobrobytu. Model zakładający priorytet rynku, nazywany jest społeczeństwem ka-

⁵ Por. GS 67; por. E. NAWROTH, *Humanisierung der Arbeitswelt, Würde, Ethik und Recht der menschlichen Arbeit*, Köln: Bachem 1977, s. 23 n.

⁶ Por. GS 71.

⁷ Por. F. HENGSBACH, *Die Arbeit hat Vorrang*, Mainz: M. Grünewald 1982, s. 180 nn.

⁸ J. MAJKA, *Rozważania o etyce pracy*, Wrocław: TUM 1997, s. 40 nn; G. BRAKELMANN, *Arbeit*, w: F. BÖCKLE [i in.] (Hrsg.), *Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft* (Enzyklopädische Bibliothek, Tl. 8), Freiburg–Basel–Wien 1980, s. 114 nn.

pitalistycznym, zaś w społeczeństwach z dominacją państwa mówi się o modelach socjalistycznych⁹.

Analizy treści *Gaudium et spes* i innych dokumentów nauczania społecznego Kościoła katolickiego prowadzą do przekonania, że na gruncie katolickiej nauki społecznej należy się opowiedzieć za rozwiązaniem, w którym dominującą rolę odgrywa społeczeństwo jako zbiór wolnych i rozumnych osób o społecznej naturze. Jak podkreśla *Gaudium et spes*: „człowiek jest twórcą, ośrodkiem i celem całego życia społeczno-gospodarczego” (nr 63). Osoby dążąc do realizacji swoich celów tworzą różne społeczności, w tym państwo. Władze państwa wyłaniane przez demokratyczne wybory tworzą, bazujące na podstawowych wartościach danego społeczeństwa, ramy prawne dla funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki. Bardziej szczegółowe kierunki rozwoju i rozwiązania strukturalne będące emanacją woli społeczeństwa wyrażanej podczas demokratycznych wyborów, są realizowane przez wybierane okresowo władze. Z kolei gospodarka ma na celu zaopatrzenie społeczeństwa w dobra i usługi, a ostatecznie ma służyć człowiekowi do pełnego rozwoju jego osobowości¹⁰. Na gruncie katolickiej nauki społecznej podkreśla się, że rozwój ten dokonuje się najlepiej poprzez własne działanie człowieka. Niewystarczające jest zatem zabezpieczenie środków materialnych do życia słabszym jednostkom na drodze redystrybucji dokonywanej przez władze publiczne. Chodzi – co podkreśla *Gaudium et spes* – o umożliwienie samodzielnej aktywności i troski o swoje sprawy jak najszerzej grupie obywateli. Tak rozumiany ład gospodarczy nie może być wykreowany jedynie przez wolną konkurencję, ani też być skonstruowany i sterowany przez państwo. Ujęcie to eksponuje Jan Paweł II, stwierdzając, że „ekonomia, która nie bierze pod uwagę wymiaru etycznego i nie stara się służyć dobru człowieka – każdego człowieka i całego człowieka – w istocie rzeczy nie zasługuje nawet na miano ‘ekonomii’, pojmowanej jako rozumne i dobroczynne zarządzanie zasobami materialnymi”¹¹.

II. SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW

Z zawartym w *Gaudium et spes* postulatem holistycznego ujmowania obszarów aktywności człowieka w pewnym zakresie koresponduje idea Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw (SOP), współcześnie zwykle funkcjonująca pod

⁹ S. FEL, *Oswalda von Nell-Breuninga koncepcja ładu społeczno-gospodarczego*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007, s. 87.

¹⁰ A. VERDROSS, *Völkerrecht und Wirtschaft*, w: E. LAGLER, J. MESSNER (Hrsg.), *Wirtschaftliche Entwicklung und soziale Ordnung*, Wien: Verlag Herold 1952, s. 116.

¹¹ JAN PAWEŁ II, *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju* (01.01.2000), „Społeczeństwo”. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła, 2000, nr 17, s. 197.

anglojęzyczną nazwą Corporate Social Responsibility (CSR)¹². Należy zaznaczyć, że nie można tutaj przytoczyć dowodów na bezpośrednią inspirację myślą soborową zawartą w *Gaudium et spes*, choć niektórzy autorzy wprost dopatrują się jej korzeni w społecznej myśli chrześcijańskiej¹³. Ideę tę w jej współczesnym kształcie zaczęto rozwijać w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, bardziej sformalizowany kształt nadano jej w latach dziewięćdziesiątych, zaś w aktualnym stuleciu stała się ona przedmiotem badawczego zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, a przede wszystkim zaczęto dosyć szeroko implementować w praktyce życia gospodarczego przy jednoznacznym wsparciu płynącym ze sfery polityki na różnych jej płaszczynach¹⁴.

Na drodze upowszechnienia się idei SOP nie stanęły trwające dyskusje nad możliwością uznania przedsiębiorstwa jako podmiotu odpowiedzialności na wzór odpowiedzialności, do której jednoznacznie zdolna jest jedynie osoba ludzka¹⁵. Na gruncie katolickiej nauki społecznej zwraca się przy tym uwagę, że z perspektywy antropologii personalistycznej można przyjąć założenie o przedsiębiorstwie jako podmiocie odpowiedzialności, jedynie jako swoiste uproszczenie, gdyż ostatecznie odpowiedzialność prawną i moralną za działania może ponosić wyłącznie człowiek. Za poszczególnymi organizacjami lub przedsiębiorstwami stoją konkretni ludzie, którzy działają w ich imieniu, zwykle na podstawie ustanowionych procedur. Słusznie zatem zaznacza się, że ściśle rzecz biorąc, można mówić o odpowiedzialności przedsiębiorstwa wówczas, gdy odpowiedzialność przedsiębiorstwa ciąży na tworzących go osobach, które współpracując ze sobą działają w imieniu zbiorowego podmiotu, jakim jest przedsiębiorstwo¹⁶. Nie brakuje jednak argumentów uwzględniających różne aspekty funkcjonowania przedsiębiorstwa, które przemawiają za uznaniem go za podmiot odpowiedzialności¹⁷. Z podejściem tym swoiste pokrewieństwo wykazuje koncepcja *Corporate Citizenship*, w ramach której

¹² Por. M. LEŚNIAK, *Odpowiedzialność w świecie biznesu na podstawie nauczania społecznego Kościoła*, w: M. LEŚNIAK, G. PIĄTKA, P. KRÓL (red.), *Moralna odpowiedzialność ludzi biznesu*, Kraków: UNUM 2012, s. 57-80.

¹³ Zob. J. ADAMCZYK, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, Warszawa: PWE 2009, s. 39.

¹⁴ W miarę całościowy opis SOP stanowią prace: J. ADAMCZYK, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*; M. RYBAK, *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2004.

¹⁵ Por. K.E. GOODPASTER, J.B. MATTHEWS Jr, *Czy osoba prawna może mieć świadomość*, w: *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, praca zbior., Gliwice: Harvard Business Review/Helion 2007, s. 143-168.

¹⁶ J. FILEK, *Wprowadzenie do etyki biznesu*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2011, s. 109.

¹⁷ J. WIEMEYER, *Etyka przedsiębiorstwa w chrześcijańskiej perspektywie społeczno-etycznej*, w: S. FEL (red.), *Społeczna odpowiedzialność gospodarki. Perspektywa interdyscyplinarna*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 19-21.

uznaje się przedsiębiorstwo za obywatela, i w ten sposób jeszcze bardziej poszerza obszar jego odpowiedzialności¹⁸.

Współcześnie istnieje dość spory pluralizm dotyczący sposobów ujmowania SOP. Jest on warunkowany między innymi wielością dyscyplin naukowych, w ramach których podejmuje się refleksję nad SOP, oraz założeń aksjologicznych przyświecających poszczególnym autorom. Należy zaznaczyć, że problematyka ta jest podejmowana również na gruncie katolickiej nauki społecznej oraz etyki gospodarki odwołującej się do aksjologii personalistycznej¹⁹. Na tym polu wyróżniają się autorzy hiszpańscy²⁰. Wobec wspomnianego braku jednej, powszechnie akceptowanej definicji SOP, przywołane zostaną określenia tej koncepcji formułowane w dokumentach Unii Europejskiej i organizacji międzynarodowych. Według Komisji Europejskiej kategoria ta oznacza „odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo”²¹. Podkreśla się przy tym dobrowolny charakter włączenia przez przedsiębiorstwa do aktywności biznesowych i relacji ze swoimi interesariuszami zagadnień społecznych i związanych z ochroną środowiska naturalnego. W podobny sposób SOP definiuje Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (International Organization for Standardization, ISO), mająca status organizacji pozarządowej zrzeszającej krajowe organizacje normalizacyjne, wskazując przy tym obszary i oczekiwane skutki jej aplikacji. Według niej SOP oznacza: „odpowiedzialność organizacji za wpływ podejmowanych przez nią decyzji i działań na społeczeństwo i środowisko poprzez przejrzyste i etyczne postępowanie, które: przyczynia się do zrównoważonego rozwoju, w tym zdrowia i dobrobytu społeczeństwa; uwzględnia oczekiwania interesariuszy (osób lub grup, które są zainteresowane decyzjami lub działaniami organizacji); jest zgodne z obowiązującym prawem i spójne z międzynarodowymi normami postępowania; jest zintegrowane z działaniami organizacji i praktykowane w jej relacjach, które dotyczą organizacji podejmowanych w obrębie jej sfery oddziaływania”²².

¹⁸ A. DYLUS, *Przedsiębiorstwo jako obywatel (Corporate Citizenship). Perspektywa nauk o polityce*, w: S. FEL (red.), *Spoleczna odpowiedzialność gospodarki*, s. 57-67.

¹⁹ A. MARKIEWICZ, *Personalistyczne ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Studium socjologiczne*, Lublin 2015, rozprawa doktorska przygotowana na Wydziale Nauk Społecznych KUL (mps archiwum KUL).

²⁰ A. ARGANDOÑA, *La responsabilidad social de la empresa. A la luz de la ética*, „Revista de Contabilidad y Dirección”, 7 (2008), s. 35-36; TENŽE, *La responsabilidad social de la empresa en la enciclica “Caritas in Veritate”*, IESE Business School – Universidad de Navarra, Documento de Investigación, 2010, s. 1-11.

²¹ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Bruksela, dnia 25.10.2011, KOM(2011) 681 wersja ostateczna, s. 7, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:PL:PDF> [dostęp: 22.12.2015].

²² Polski Komitet Normalizacyjny, *ISO 26000. Społeczna odpowiedzialność*, http://www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf [dostęp: 22.12.2015].

W zgodnym z duchem *Gaudium et spes* ujęciu personalistycznym można uznać SOP za „formę etycznego zarządzania, wyrosłą na poszanowaniu osoby, a więc i praw oraz interesów każdego z interesariuszy jak i potrzebie nieustannego ich harmonizowania”, zmierzającego do stworzenia optymalnych warunków rozwoju człowieka i lepszego społeczeństwa. Jak podkreśla Anna Markiewicz, koncepcja ta „nakłada na przedsiębiorstwo obowiązek moralnej troski o człowieka – o jego rozwój, nie tylko w sferze materialnej, zapewniając mu dostęp do nieograniczonej gamy dóbr i usług, ale i w sferze wartości wyższych, stwarzając mu warunki do rozwoju na innych płaszczyznach życia. Widząc w pracowniku, konsumencie, czy dostawcy, etc., w pierwszej kolejności osobę, która jest podmiotem i kreatorem działalności gospodarczej, dąży do urzeczywistniania dobra wspólnego, którego cel zawiera się w osobie”²³.

Rozpatrując SOP z perspektywy przesłania *Gaudium et spes* dotyczącego humanizacji gospodarki, należy zwrócić uwagę na eksponowane w SOP znaczenie aspektu etycznego oraz dochodzące w niej do głosu społeczne zakorzenienie gospodarki. Rola komponentu etycznego w aktywności przedsiębiorstw eksponowana jest w dwojaki sposób: bezpośrednio – poprzez wskazywanie *expressis verbis* potrzeby respektowania norm etycznych, lub też pośrednio – poprzez wskazywanie na pozaprawny, dobrowolny charakter zobowiązań podejmowanych wobec interesariuszy. W konsekwencji zobowiązania te, formułowane niekiedy na drodze swoistego, często niesformalizowanego dialogu przedsiębiorstw z interesariuszami, są w sporym zakresie pochodną konkretnej sytuacji uwarunkowanej społecznie, ekonomicznie i kulturowo²⁴. Koncepcja SOP jest odpowiedzią na oczekiwania współczesnych społeczeństw, że przedsiębiorstwa wezmą na siebie część odpowiedzialności za wykorzystywane przez nie zasoby społeczne i naturalne oraz problemy, z którymi owe społeczeństwa się borykają. U podstaw takich oczekiwań leży dość szeroko upowszechniona w społeczeństwach wiedza na temat mechanizmów funkcjonowania gospodarki oraz związane z nią przekonanie, że sukcesy ekonomiczne przedsiębiorstw nie są wyłącznie efektem zaangażowania środków kapitałowych ich właścicieli i talentów menedżerskich przedsiębiorców, ale też zasobów wytworzonych przez społeczeństwo albo też dóbr naturalnych również będących dziedzictwem społecznym²⁵. Wobec kryzysu możliwości oddziaływania państwa na procesy gospodarcze koncepcja SOP stanowi podkreślaną przez niektórych autorów już w czasach współczesnych ogłoszeniu *Gaudium et spes* potrzebę nadzorowania gospodarki, aby zaspokajała ona potrzeby społeczeństwa, przyczyniała się

²³ A. MARKIEWICZ, *Personalistyczne ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, s. 87.

²⁴ B. ROK, *Spoleczna odpowiedzialność biznesu*, w: W. GASPARIK (red.), *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2013, s. 423-424.

²⁵ S. FEL, *Social responsibility of the economy. An interdisciplinary view*, w: TENŻE, *Spoleczna odpowiedzialność gospodarki*, s. 203-204.

do wzrostu jego dobrobytu, a zwłaszcza nie kreowała nowych kwestii społecznych czy ekologicznych²⁶.

Zarysowane powyżej idee tworzące SOP nie dają gwarancji powszechności takiego sposobu interpretacji i aplikacji tej koncepcji. Niekiedy jest ona wprost ujmowana i stosowana wyłącznie jako inwestycja w poprawę wizerunku przedsiębiorstwa, kolejne narzędzie budowania jego obrazu mające na celu uzyskanie przychylności konsumentów, a faktycznie zmierzające do uzyskania przewagi konkurencyjnej i pomnożenia zysków.

III. PLAN PRACOWNICZEJ WŁASNOŚCI AKCJI – PRZYKŁAD UDZIAŁU WE WŁASNOŚCI PRODUKCYJNEJ PRZEDSIĘBIORSTWA

Posiadanie własności prywatnej odgrywa istotną rolę w procesie rozwoju osoby ludzkiej. Służy ona rozwojowi wolności i poczucia godności człowieka, jego samodzielności, odpowiedzialności i przedsiębiorczości²⁷. Znaczenie własności prywatnej dla człowieka i sprawiedliwego systemu społeczno-gospodarczego stanowi ważny element nauczania społecznego Kościoła. Już w pierwszej encyklice społecznej *Rerum novarum* Leon XIII podkreśla, że „prawo do prywatnej własności musi być uznawane za święte i nietykalne” (nr 3). Późniejsze dokumenty Magisterium Kościoła, domagając się rozszerzenia grupy osób dysponujących kapitałem produkcyjnym, wychodzą z założenia, że kapitał produkcyjny stanowią środki produkcji będące wyposażeniem przedsiębiorstw²⁸. Stąd też umożliwienie pracownikom udziału we własności produkcyjnej przedsiębiorstwa odpowiada współczesnemu kontekstowi społeczno-gospodarczemu. O zgodności postulowanego przez katolicką naukę społeczną akcjonariatu pracowniczego z wymogami współczesnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych świadczy jego upowszechnienie w Stanach Zjednoczonych²⁹. Według Wiliama Ferree koncepcja akcjonariatu pracy

²⁶ W.C. FREDERICK, *The growing Concern Over Business Responsibility*, „California Management Review”, 2 (1960), s. 60.

²⁷ A. SCHÜLLER, *Vermögensbildung im Dienste des Aufbaus der Wirtschaft der neuen Bundesländer*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, Hameln: Sponholtz 1993, s. 80.

²⁸ Por. PIUS XI, *Quadragesimo anno*, nr 61; A. RAUSCHER, *Die Bedeutung breit gestreuten Produktivvermögens für den Menschen und für die Industriegesellschaft*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, s. 67 nn.

²⁹ Zob. F. KAMPKA, *Antropologiczne i społeczne podstawy ładu gospodarczego w świetle nauczania Kościoła*, Lublin: RW KUL 1995, s. 190 n.

odpowiada obecnemu etapowi rozwoju ludzkości i jest jedną z najbardziej dynamicznych idei we współczesnej myśli ekonomicznej³⁰.

Oprócz argumentów natury antropologicznej, przemawiających za celowością upowszechnienia udziału pracowników w kapitale produkcyjnym, można przytoczyć także szereg argumentów społecznych. Upowszechnienie kapitału jest drogą do przezwyciężenia klasowej struktury społeczeństwa, składającego się z wąskiej grupy osób posiadających kapitał i w większości dysponującej czynnikiem pracy³¹. Anton Rauscher wskazuje na fakt, że rozszerzenie liczby członków społeczeństwa posiadających kapitał produkcyjny „wzmacnia wewnętrzną stabilność społeczeństwa przemysłowego”³². Rozwiązanie to sprzyja także zmianie relacji pomiędzy niewspółmiernie wysokim udziałem kapitału zewnętrznego a kapitałem własnym przedsiębiorstwa. W praktyce oznacza to uniezależnienie się przy podejmowaniu decyzji od instytucji obcych przedsiębiorstwu, zainteresowanych tylko maksymalizacją zysku z pożyczonego kapitału pieniężnego³³.

Przy analizie zagadnienia udziału w kapitale produkcyjnym nie można pominąć wskazania na trudności uniemożliwiające szybkie urzeczywistnienie tego postulatu katolickiej nauki społecznej. Należy do nich zaliczyć niekorzystny obecnie stosunek między zyskami otrzymywanymi z innego rodzaju inwestycji kapitału ze stałym procentem i prawie bez ryzyka a zyskami z kapitału własnego z ryzykiem strat³⁴. Należy jednak przypuszczać, że wzrastająca znajomość procesu gospodarczego, roli inwestycji dla tego procesu³⁵ oraz tendencje demokratyzacyjne współczesnego społeczeństwa spowodują, że liczba osób posiadających udział w kapitale produkcyjnym będzie ciągle wzrastała.

Jedną z propozycji, która umożliwi partycypację pracowników w zarządzaniu, własności i zyskach przedsiębiorstwa, jest amerykański model akcjonariatu pracy Employee Stock Ownership Plan (ESOP) – Plan Pracowniczej Własno-

³⁰ W. FERREE, *Punkt zwrotny w historii*, w: K. LUDWINIAK (red.), *Pracownik właścicielem*, Lublin–Paryż: TN KUL 1989, s. 42.

³¹ Por. U. FINK, *Wie verändert sich die Stellung der Arbeitnehmerin, des Arbeitnehmers durch die Beteiligung am Produktivkapital?*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, s. 139 nn; E. GAUGLER, *Vermögensbildung der privaten Haushalte*, w: tamże, s. 220 n.

³² A. RAUSCHER, *Die Bedeutung breit gestreuten Produktivvermögens*, s. 76.

³³ E. GAUGLER, *Vermögensbildung, Mitarbeiterbeteiligung und Unternehmensfinanzierung*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, s. 221.

³⁴ A. RAUSCHER, *Die Bedeutung breit gestreuten Produktivvermögens*, s. 67.

³⁵ Od inwestycji zależna jest wydajność produkcji, która przy współczesnej konkurencji bardzo szybko wzrasta. Utrzymanie się na rynku jest z kolei warunkiem zabezpieczenia miejsc pracy i odpowiedniego poziomu wynagrodzeń. A. RAUSCHER, *Die Bedeutung breit gestreuten Produktivvermögens*, s. 75.

ści Akcji³⁶. Zasluguje on na uwagę, gdyż umożliwił wprowadzenie w Stanach Zjednoczonych na szeroką skalę³⁷ postulowanej przez katolicką naukę społeczną instytucji akcjonariatu pracowniczego³⁸. Autorem tego modelu jest zwolennik i propagator własności pracowniczej, amerykański prawnik i finansista Louis Kelso. Podstawy teoretyczne akcjonariatu pracowniczego formułował już w czasie poprzedzającym ogłoszenie *Gaudium et spes*³⁹. Uzasadnienie potrzeby tworzenia tego typu praktycznych rozwiązań upowszechnienia własności produkcyjnej koresponduje z myślą zawartą w *Gaudium et spes*. Chodzi tu o dążenie do ewolucyjnej zmiany systemu gospodarki wolnorynkowej w kierunku nowych rozwiązań ustrojowych, które łączyłyby pracę z kapitałem. Kelso uważał, że zmiany takie są warunkiem dalszego rozwoju demokracji i bazującego na niej porządku gospodarczego. U podstaw takiego zbieżnego z nauczaniem społecznym Kościoła stanowiska leżały analizy współczesnej gospodarki i kierunków jej rozwoju. W sposób dynamiczny następował wzrost znaczenia kapitału ludzkiego. Jednak jego efekty w postaci nowoczesnych technologii i maszyn umacniały coraz bardziej pozycję ekonomiczną ich właścicieli. Stosowanie nowoczesnych technologii i maszyn czyni proces produkcji bardziej kapitałochłonnym i mniej pracochłonnym w sensie niewymagającej dużych kwalifikacji pracy najemnej⁴⁰. W tak zdiagnozowanym kierunku rozwoju dostrzeżono zagrożenie dla sprawiedliwości ekonomicznej oraz zachwianie proporcji pomiędzy dysponującymi pracą, która staje się relatywnie mniej produktywna, tym samym mniej wartościowa w znaczeniu ekonomicznym, a właścicielami coraz bardziej produktywnego, a co za tym idzie – przynoszącego większe dochody kapitału. Dla utrzymania równowagi L. Kelso widzi konieczność uzupełnienia dochodu z pracy najemnej dochodem z własności, który rośnie nieproporcjonalnie szybciej. Spadająca

³⁶ W Instytucie Allerhanda przeprowadzono analizę możliwości aplikacji tego rozwiązania w Polsce i wypracowano jego polską modyfikację w ramach aktualnie obowiązujących regulacji prawnych. A. RADWAN, T. REGUCKI, *Analiza możliwości zastosowania konstrukcji „Stock Ownership Plan (ESOP)” w polskim obrocie gospodarczym*, Kraków 2013, www.allerhand.pl [dostęp: 22.12.2015].

³⁷ J. BLASI, D. KRUSE, *The New Owners: The Mass Emergence of Employee Ownership in Public Companies and What It to American Business*, New York: Harper Business 1991, s. 158-174; M.A. CONTE, H. LAWRENCE, *Trends in ESOP's*, w: J.A. TARNER, D.L. BELLER (red.), *Trends in Pensions*, Washington: GPO 1992, s. 15-35; The ESOP Association Website, *ESOP statistics*, www.esopassociation.org/media_statistics.asp [dostęp: 22.12.2016].

³⁸ Szerzej zob. S. FEL, *Praca, kapitał, demokracja. Konsekwencje praktyczne zasady pierwszeństwa pracy przed kapitałem*, Lublin–Stalowa Wola 2003, s. 123-169.

³⁹ Najistotniejsze prace L. KELSO to napisana wspólnie z M. ADLEREM, *The Capitalist Manifesto*, New York: Random House 1958 oraz L. KELSO, *Karl Marx: the Almost Capitalist*, „American Bar Association Journal”, marzec 1957 (przekład polski: *Karol Marks prawie kapitalista*, w: K. LUDWINIAK (red.), *Pracownik właścicielem*), s. 15-41.

⁴⁰ L. KELSO, M. ADLER, *The Capitalist Manifesto*, s. 24.

siła nabywcza pracowników najemnych przy jednoczesnym wzroście możliwości produkcyjnych grozi przez spadek popytu załamaniem się gospodarki, gdyż mechanizmy redystrybucyjne państwa nie nadążają z jej subsydiowaniem.

Koncepcja akcjonariatu pracy bazuje na własności prywatnej, która posiada szereg funkcji istotnych dla sprawiedliwego ładu społecznego i ekonomicznego⁴¹. Własność prywatna stanowi podstawę możliwości realizacji potencjału duchowego i intelektualnego człowieka oraz tworzenia osobistej i rodzinnej suwerenności ekonomicznej, co akcentuje się *expressis verbis* w *Gaudium et spes*⁴². Jej upowszechnienie jest według teorii sprawiedliwości ekonomicznej sformułowanej przez Louisa Kelso i Mortimera Adlera drogą do realizacji sprawiedliwości społecznej, gdyż własność produkcyjna umożliwi sprawiedliwą dystrybucję wypracowanych wartości materialnych, przy tym dokonującą się za pomocą mechanizmów rynkowych⁴³. Należy jednak zaznaczyć, że aplikacja tego modelu w poszczególnych przedsiębiorstwach warunkowana jest odpowiednimi modyfikacjami ustawowymi, zwłaszcza w dziedzinie finansowej. Wpisuje się to w stanowisko Cz. Strzeszewskiego, który wskazuje na nieodzowność powiązania reformy przedsiębiorstwa z całością ustroju⁴⁴.

Powyższe uwarunkowania znajdują odzwierciedlenie w rozwiązaniach zastosowanych w modelu ESOP. Jest on trustem organizowanym przez przedsiębiorstwo w celu jego transformacji własnościowej, która zmierza do stopniowego podziału własności tego przedsiębiorstwa w postaci akcji między jego pracowników⁴⁵. Odbywa się to na drodze kupna, za pomocą specjalnych kredytów, kumulacji przez trust w postaci akcji i dystrybucji między pracowników⁴⁶. Trust jest niezależny i posiada osobowość prawną oraz pewne przywileje podatkowe. W skład zarządu ESOP mogą wchodzić osoby reprezentujące interesy stron zainteresowanych jego powstaniem i prawidłowym działaniem: przedstawiciele kierownictwa przedsiębiorstwa i akcjonariuszy, banku uczestniczącego w transakcji oraz załogi wraz ze związkami zawodowymi. Nie jest to jednak wymóg konieczny; bywa, że trustem zarządza firma prawnicza lub zainteresowany bank.

Stopniowy i wyważony sposób transformacji własności umożliwia nabycie akcji przez pracownika bez angażowania jego bieżących dochodów, np. za oszczędności lub zaciągniętą pożyczkę. Zdeponowane na koncie pracownika akcje podlegają ochronie w sensie braku odpowiedzialności posiadacza akcji za zobowiązania

⁴¹ S. FEL, *Oswalda von Nell-Breuninga koncepcja ładu społeczno-gospodarczego*, s. 191-227.

⁴² Por. GS 71.

⁴³ L. KELSO, M. ADLER, *The Capitalist Manifesto*, rozdz. 5.

⁴⁴ Cz. STRZESZEWSKI, *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne*, Lublin: TN KUL 1978, s. 367 n.

⁴⁵ Podstawy teoretyczne, praktyczną organizację, strukturę i funkcjonowanie ESOP opisuje K. LUDWINIAK, *Własność pracownicza w USA*, w: TENŻE, *Pracownik właścicielem*, s. 71-112.

⁴⁶ Tamże, s. 89.

finansowe przedsiębiorstwa. Posiadanie na koncie akcji upoważnia pracownika do otrzymywania okresowych dywidend oraz jeśli umowa to przewiduje, do udziału w zarządzaniu stosownie do ilości posiadanych akcji. Możliwość i zakres współzarządzania przedsiębiorstwem ustalone są przez ESOP lub odrębną umowę. Jednakże gdy akcje przedsiębiorstwa dostępne są na giełdzie, przepisy wymagają udziału przedstawicieli załogi w zarządzie przedsiębiorstwa oraz prawa do głosowania uczestników ESOP stosownie do ilości posiadanych akcji. W kontekście postulowanego przez katolicką naukę społeczną udziału we własności, zyskach i zarządzaniu przedsiębiorstwem należy zaznaczyć, że w modelu ESOP zasadniczo nie wiąże się własności i dochodów z niej czerpanych z prawem do kontroli wszystkich wymiarów funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Z punktu widzenia katolickiej nauki społecznej można wskazać szereg zalet amerykańskiego modelu akcjonariatu pracowniczego. Zaletą społeczną jest redukcja tradycyjnego konfliktu interesów pracowników najemnych i właścicieli kapitału przez włączenie pracowników do grona współwłaścicieli. Odpowiada to postulatowi zawartemu już w pierwszych dokumentach nauczania społecznego Kościoła⁴⁷.

Z gospodarczego punktu widzenia istotny jest wzrost produktywności spowodowany materialną motywacją pracowników czerpiących z niej bezpośrednio korzyści. Także dodatkowe środki inwestycyjne pochodzące z preferencyjnych kredytów umożliwiają dynamiczniejszy rozwój przedsiębiorstwa. Szereg badań empirycznych poświadcza jednoznacznie związek zachodzący między współwłasnością środków produkcji a wydajnością pracy⁴⁸. Potwierdza to funkcjonujące w nauczaniu społecznym Kościoła przekonanie, sformułowane już przez św. Tomasza, że człowiek lepiej pracuje i bardziej troszczy się o swoją własność niż o cudzą lub wspólną⁴⁹.

Upowszechnienie własności ogranicza potrzebę ingerencji państwa w życie gospodarcze i społeczne, co powodowane jest porządkującą funkcją własności prywatnej. Państwo opiekuńcze, które dokonuje redystrybucji dóbr, według Kelso, nie jest w stanie podolać zwiększającym się zadaniom. Uwłaszczenie pracowników jest więc w tym kontekście urzeczywistnieniem zasady pomocniczości na płaszczyźnie ekonomicznej, przeniesieniem zadań redystrybucji z państwa na poszczególnych pracowników, niejako zautomatyzowaniem tego procesu na podstawie kryterium własności.

Akcjonariat pracy ma także znaczenie dla umacniania gospodarki narodowej, gdyż akcje sprzedawane w ramach ESOP nie trafiają do nabywców zagranicznych. Posiadanie akcji przez osoby bezpośrednio zainteresowane jego sukcesem chroni

⁴⁷ Por. RN 35.

⁴⁸ K. LUDWINIAK, *Własność pracownicza w USA*, s. 98-103.

⁴⁹ Por. RN 35.

przed działaniami spekulacyjnymi możliwymi w przypadku posiadania akcji przez osoby zainteresowane tylko maksymalnym zyskiem w możliwie krótkim czasie. Na gruncie nauk o zarządzaniu docenia się ESOP jako skuteczne zabezpieczenie przed wrogimi przejęciami przedsiębiorstw⁵⁰.

Model ESOP wpisuje się w postulowaną w *Gaudium et spes* humanizację nie tylko sfery życia gospodarczego, ale też społecznego i politycznego. W. Ferree trafnie zauważa, że „w ekonomii prawo i tytuł własności odgrywają tę samą rolę, co prawo do głosowania i kartka wyborcza w sferze politycznej”⁵¹. Charakterystyczne dla modelu podejście do reformowania rzeczywistości życia gospodarczego od strony własności można uznać za swoistą praktyczną aplikację stwierdzenia zawartego w *Gaudium et spes*: „Własność prywatna lub pewne dysponowanie dobrami zewnętrznymi dają każdemu przestrzeń koniecznie potrzebną dla autonomii osobistej i rodzinnej, i należy je uważać za poszerzanie niejako wolności ludzkiej. Stanowią one pewne uwarunkowanie swobód obywatelskich, ponieważ pobudzają do podejmowania obowiązków i ponoszenia ciężarów” (nr 71). Dokonuje się to na drodze połączenia pracy z własnością kapitału, co oznacza sposób wskazywany przez liczne dokumenty nauczania społecznego Kościoła. Można zatem uznać, że model ESOP egzemplifikuje komplementarny charakter zasad i rozwiązań proponowanych przez nauczanie społeczne Kościoła, którego ważny element stanowi *Gaudium et spes*.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMCZYK J., Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw. Teoria i praktyka, Warszawa: PWE 2009.
- ARGANDOÑA A., La responsabilidad social de la empresa. A la luz de la ética, „Revista de Contabilidad y Dirección”, 7 (2008), s. 27-37.
- ARGANDOÑA A., La responsabilidad social de la empresa en la encíclica “Caritas in Veritate”, IESE Business School – Universidad de Navarra, Documento de Investigación, 2010, s. 1-11.
- BLASI J., KRUSE D., The New Owners: The Mass Emergence of Employee Ownership in Public Companies and What It to American Business, New York: HarperBusiness 1991.
- BRAKELMANN G., Arbeit, w: F. BÖCKLE [i in.] (Hrsg.), Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft (Enzyklopädische Bibliothek, Tl. 8), Freiburg–Basel–Wien 1980.
- BROWNLEE E.R., BRUNER R.F., The Leveraged ESOP as Takeover Defence: The Case of Polaroid Corporation, „Journal of M&A Analysis”, 1 (1990), vol. 1, s. 3-21.

⁵⁰ E.R. BROWNLEE, R.F. BRUNER, *The Leveraged ESOP as Takeover Defence: The Case of Polaroid Corporation*, „Journal of M&A Analysis”, 1 (1990), vol. 1, s. 3-21.

⁵¹ W. FERREE, *Sprawiedliwość ekonomiczna w wieku robotów*, s. 60.

- CONTE M.A., LAWRENCE H., Trends in ESOP's, w: J.A. TARNER, D.L. BELLER (red.), Trends in Pensions, Washington: GPO 1992.
- DYLUS A., Przedsiębiorstwo jako obywatel (Corporate Citizenship). Perspektywa nauk o polityce, w: S. FEL (red.), Społeczna odpowiedzialność gospodarki. Perspektywa interdyscyplinarna, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 57-67.
- FEL S., Oswald von Nell-Breuninga koncepcja ładu społeczno-gospodarczego, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- FEL S., Praca, kapitał, demokracja. Konsekwencje praktyczne zasady pierwszeństwa pracy przed kapitałem, Lublin–Stalowa Wola 2003.
- FEL S., Social responsibility of the economy. An interdisciplinary view, w: S. FEL (red.), Społeczna odpowiedzialność gospodarki. Perspektywa interdyscyplinarna, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 203-212.
- FERREE W., Punkt zwrotny w historii, w: K. LUDWINIAK (red.), Pracownik właścicielem, Lublin–Paryż: TN KUL 1989, s. 42-52.
- FILEK J., Wprowadzenie do etyki biznesu, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie 2011.
- FINK U., Wie verändert sich die Stellung der Arbeitnehmerin, des Arbeitnehmers durch die Beteiligung am Produktivkapital?, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), Beteiligung am Produktiveigentum, Hameln: Sponholtz 1993, s. 139-145.
- FREDERICK W.C., The Growing Concern Over Business Responsibility, „California Management Review”, 2(1960), s. 54-61.
- GAUGLER E., Vermögensbildung der privaten Haushalte, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), Beteiligung am Produktiveigentum, Hameln: Sponholtz 1993, s. 217-236.
- GOODPASTER K.E., MATTHEWS Jr. J.B., Czy osoba prawna może mieć świadomość, w: Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, praca zbior., Gliwice: Harvard Business Review/Helion 2007, s. 143-168.
- HENGSBACH F., Die Arbeit hat Vorrang, Mainz: M. Grünewald 1982.
- JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (01.01.2000), „Społeczeństwo”. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła, 2000, nr 17, s. 191-200.
- KAMPKA F., Antropologiczne i społeczne podstawy ładu gospodarczego w świetle nauczania Kościoła, Lublin: RW KUL 1995.
- KELSO L., ADLER M., The Capitalist Manifesto, New York: Random House 1958.
- KELSO L., Karl Marx: the Almost Capitalist, „American Bar Association Journal”, marzec 1957 (przekład polski: Karol Marks prawie kapitalista, w: K. LUDWINIAK (red.), Pracownik właścicielem, Lublin–Paryż: TN KUL 1989), s. 15-41.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, Bruksela, dnia 25.10.2011, KOM(2011) 681 wersja ostateczna, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:PL:PDF> [dostęp: 22.12.2015].
- LEON XIII, Encyklika „Rerum novarum”, Wrocław 1996.

- LEŚNIAK M., Odpowiedzialność w świecie biznesu na podstawie nauczania społecznego Kościoła, w: M. LEŚNIAK, G. PIĄTKA, P. KRÓL (red.), *Moralna odpowiedzialność ludzi biznesu*, Kraków: UNUM 2012, s. 57-80.
- LUDWINIAK K., Własność pracownicza w USA, w: K. LUDWINIAK (red.), *Pracownik właścicielem*, Lublin–Paryż: TN KUL 1989, s. 71-112.
- MAJKA J., *Rozważania o etyce pracy*, Wrocław: TUM 1997.
- MARKIEWICZ A., *Personalistyczne ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Studium socjologiczne*, Lublin 2015, rozprawa doktorska przygotowana na Wydziale Nauk Społecznych KUL (mps archiwum KUL).
- MAZUREK F.J., *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*, Lublin: RW KUL 1991.
- NAWROTH E., *Humanisierung der Arbeitswelt. Würde, Ethik und Recht der menschlichen Arbeit*, Köln: Bachem 1977.
- PIUS XI, Encyklika „*Quadragesimo anno*”, 15 V 1931, w: M. RADWAN, L. DYCZEWSKI, A. STANOWSKI (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła, t. I*, Rzym–Lublin: Fundacja Jana Pawła II. Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, RW KUL 1987, s. 105-146.
- Polski Komitet Normalizacyjny, ISO 26000. Społeczna odpowiedzialność, http://www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf [dostęp: 22.12.2015].
- RADWAN A., REGUCKI T., *Analiza możliwości zastosowania konstrukcji „Stock Ownership Plan (ESOP)” w polskim obrocie gospodarczym*, Kraków 2013, www.allerhand.pl [dostęp: 22.12.2015].
- RAUSCHER A., *Die Bedeutung breit gestreuten Produktivvermögens für den Menschen und für die Industriegesellschaft*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, Hameln: Sponholtz 1993, s. 57-77.
- ROK B., *Społeczna odpowiedzialność biznesu*, w: W. GASPARI (red.), *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2013, s. 423-432.
- RYBAK M., *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2004.
- SCHÜLLER A., *Vermögensbildung im Dienste des Aufbaus der Wirtschaft der neuen Bundesländer*, w: KIRCHENAMT DER EVANGELISCHEN KIRCHE IN DEUTSCHLAND UND SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (Hrsg.), *Beteiligung am Produktiveigentum*, Hameln: Sponholtz 1993, s. 72-116.
- STRZESZEWSKI Cz., *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne*, Lublin: TN KUL 1978.
- ŚLIPKO T., *Godność osoby ludzkiej*, „*Ateneum Kapłańskie*”, 74 (1970), z. 2, s. 185-195.
- VERDROSS A., *Völkerrecht und Wirtschaft*, w: E. LAGLER, J. MESSNER (Hrsg.), *Wirtschaftliche Entwicklung und soziale Ordnung*, Wien: Verlag Herold 1952, s. 115-120.
- WIEMEYER J., *Etyka przedsiębiorstwa w chrześcijańskiej perspektywie społeczno-etycznej*, w: S. FEL (red.), *Społeczna odpowiedzialność gospodarki. Perspektywa interdyscyplinarna*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 17-38.

IDEA HUMANIZACJI GOSPODARKI WEDŁUG *GAUDIUM ET SPES*
W WYBRANYCH ROZWIĄZANIACH ORGANIZACJI PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie

W artykule postawiono sobie za cel ukazanie na przykładzie wybranych rozwiązań organizacji i funkcjonowania przedsiębiorstw związków z ideą humanizacji gospodarki postulowaną w konstytucji soborowej *Gaudium et spes*. Po zarysowaniu ujęcia zagadnień gospodarczych w tym dokumencie autor wykazuje na przykładzie koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw oraz Planu Pracowniczej Własności Akcji zastosowanie rozwiązań korespondujących z ideami zawartymi w *Gaudium et spes*.

Słowa kluczowe: humanizacja gospodarki; Społeczna Odpowiedzialność Przedsiębiorstw; Plan Pracowniczej Własności Akcji